'het edelhert'

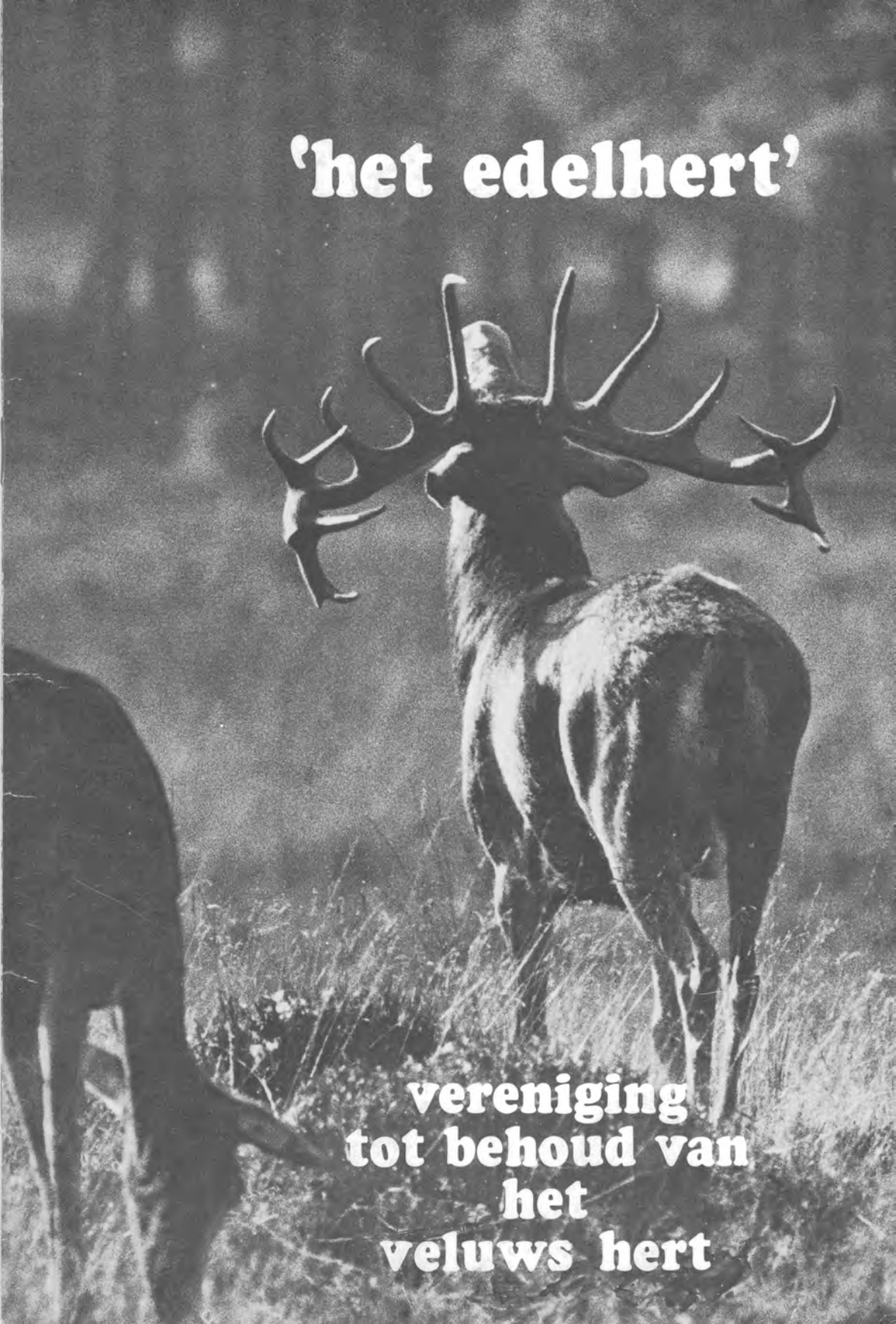

vereniging tot behoud van het veluws hert

„HET EDELHERT"
orgaan van de
Vereniging tot behoud van het Veluws Hert

Secretaresse:
Mevr. C. M. M. Nefkens-Hogenboom
"Maartenshof"
Hoogland
Tel. 03493—[redacted] 1500

Contributie:	fl. 15,— per jaar
Donatie:	fl. ~~5~~ 7,50 per jaar
Idem voor het leven	fl. 250,—
Giro van de vereniging	1187408
	t.n.v. de penningmeester, Hoenderloo

Redactie:
M. R. van den Brink
Ir. C. H. J. Maliepaard
A. Pols

Illustraties:
J. R. J. Planta

Correspondentie voor de redactie te zenden aan
M. R. van den Brink, Kluizeweg 280, Arnhem

Omslagfoto: F. F. Hazelhoff
Druk en layout: Drukkerij Meijer/Velp

DE SPIJSVERTERING BIJ HERTEN

1 INLEIDING

Herten behoren tot de herkauwers. Deze groep dieren heeft een samengestelde maag. Voordat het opgenomen voeder in de echte maag komt, is het al drie voormagen gepasseerd. Deze voormagen heten **pens, netmaag** en **boekmaag** (fig. 1). De pens is de eerste en grootste afdeling. In de voormagen bevindt zich een vormenrijke en massale populatie van mikroorganismen die de verschillende komponenten van het voeder afbreken.

Er zijn twee groepen van mikroörganismen in de pens en in de andere afdelingen, nl. **bakteriën** en **protozoën.** De pensprotozoën (ééncellige diertjes; fig. 2) zijn specifiek voor dit milieu en worden nergens anders gevonden dan alleen in de pens van herkauwers. Een groot aantal soorten van de bakteriën zijn in elk geval niet specifiek voor de pens en kunnen ook worden aangetroffen in de blinde darm en dikke darm van vele zoogdieren, ook in die van de mens.

De mikroörganismen gedijen goed in het konstante milieu van de voormagen. Er is altijd ongeveer eenzelfde temperatuur, zuurgraad en zuurstofspanning. De zuurstofspanning is zeer laag en de mikroörganismen zijn strikt anaëroob; dit betekent dat zij slechts kunnen leven bij afwezigheid van (lucht) zuurstof. Er treedt daardoor een strenge selektie op en slechts die mikroörganismen die het in de pens kunnen uithouden en er zich als het ware thuis voelen, blijven er groeien. Vandaar dat men bij de meest uiteenlopende soorten herkauwers vaak dezelfde bakteriën en protozoën vindt.

Terwijl de mikroörganismen de voedselbestanddelen afbreken, benutten zij de beschikbaar komende energie voor het onderhoud van hun eigen celmateriaal of voor de opbouw van nieuwe cellen. Anders gezegd: de mikroörganismen leven van en groeien op het voeder dat door de herkauwer is gegeten.

Het gastdier kan de afvalprodukten van de mikroörganismen op zijn beurt gebruiken voor zijn eigen energie-leverende processen. Hij leeft van deze processen die voornamelijk door de penswand worden geabsorbeerd en aan het bloed worden afgestaan. De belangrijkste mikrobiële eindprodukten zijn een aantal eenvoudige zuren: azijnzuur, propionzuur en boterzuur. Het azijnzuur en het boterzuur worden in de weefsels van het gastdier verbrand ten behoeve van zijn energiestofwisseling óf worden gebruikt voor de opbouw van vetten. Het propionzuur wordt voor een groot gedeelte gebruikt voor de opbouw van glucose (bloedsuiker) In tegenstelling tot andere dieren kan een herkauwer weinig of geen glucose absorberen uit het maagdarmkanaal, omdat de mikroörganismen dit ook afbreken.

Alle glucose moet het dier zelf maken en dit gebeurt voornamelijk in de lever uit het reeds genoemde propionzuur of uit sommige aminozuren. Aminozuren zijn bouwstenen van eiwitten en ook hier heeft een herkauwer een probleem. De eiwitten uit het voeder worden namelijk niet ongemoeid gelaten in de pens maar voor een groot gedeelte worden deze eveneens door de mikroörganismen afgebroken tot o.a. zuren als hierboven genoemd en ammoniak. Daarna bouwen de bakteriën en protozoën hun eigen eiwitten op met deze afbraakprodukten en omdat de mikroörganismen als het ware met de stroom meegaan, komen zij in de lebmaag (ware maag) en in de dunne darm, waar zij worden verteerd. De mikroörganismen dienen als bron van eiwit voor de herkauwer, evenals die eiwitten die aan de afbraak in de pens ontsnappen, maar dit is meestal een zeer klein percentage.

Aangezien de mikroörganismen maar langzaam groeien in de pens, is de toevoer van eiwitten bij een herkauwer gering ten opzichte van de aanvoer van energiebronnen als vluchtige vetzuren, zoals de zuren, die wij hierboven hebben leren kennen, worden genoemd.

Omdat het gastdier en de mikroörganismen elkaar van nutte zijn, spreekt men hier van een associatie die **mutualisme** wordt genoemd. Bij dit mutualisme moet men de populatie van mikroben als één geheel zien. De populatie als geheel is onmisbaar voor de herkauwer, maar individuele soorten kunnen wel worden gemist. Wanneer b.v. bepaalde protozoën ontbreken, kunnen bakteriën deze „leemte opvullen". De vervangende soorten hebben dan biochemisch gezien dezelfde vermogens en nemen dezelfde plaats in de populatie in als de ontbrekende soort(en) protozoën. Zo kunnen zetmeelsplitsende bakteriën naast zetmeelsplitsende protozoën voorkomen, maar deze groepen kunnen elkaar vervangen bij afwezigheid van

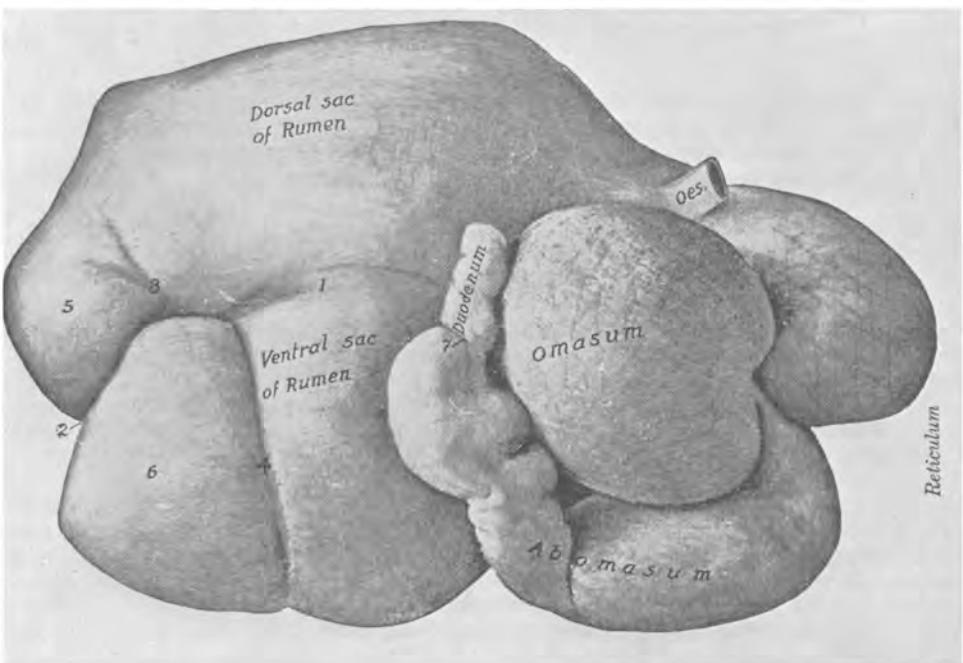

Fig. 1. Rechterzijde van de samengestelde maag van een herkauwer. Oes. = slokdarm; rumen = pens; reticulum = netmaag; omasum = boekmaag; abomasum = lebmaag (ware maag).

een der groepen. Dit zal leiden tot een verhoogde concentratie van de vervangende soort.
Vrijwel al het onderzoek dat in de wereld plaatsvindt naar de rol van de mikroörganismen in de pens van herkauwers wordt gedaan aan de gedomesticeerde herkauwer (schaap, rund, geit), vaak ook uit ekonomisch belang. De kennis van de processen in de pens heeft ook al geleid tot een rationalisering van de veevoederpraktijken. Minder is bekend van de pensstofwisseling bij wilde herkauwers die alleen al door hun vrije voedselkeuze fundamenteel afwijken.

Daar van de stofwisseling van herten in het bijzonder weinig of niets bekend was, besloot ik enkele jaren geleden een onderzoek te beginnen naar de pensfunktie bij onze Nederlandse in het wild levende herten. In een volgend nummer van „Het Edelhert" zullen de resultaten van dit onderzoek worden vermeld.

Dr. R. A. PRINS.

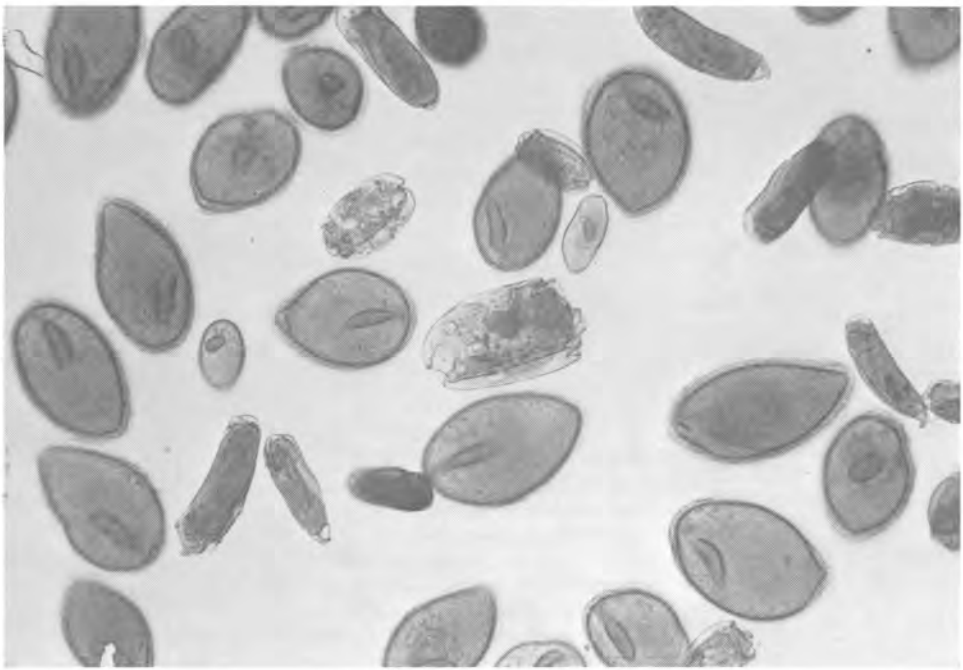

Fig. 2. Enkele protozoën uit de pens van een edelhert. De lengte van de grootste hier afgebeelde vormen is ongeveer 0,1 mm

NATUURHISTORISCHE BRIC-A-BRAC

Edelherten hebben afgeworpen, het reewild presenteert zijn nieuwe uitmonstering

Vluchtig bekeken zou men zeggen, dat de reeën in het zware beukenbos niets vinden, dat de moeite waard is en toch tref ik dit wild de laatste weken slag op slag in dit milieu aan. De weinige houtduiven, die van de grote winterse vluchten zijn overgebleven, dalen er nu en dan op de grond neer om nog wat resterende beukennootjes op te lezen en de wilde varkens, die er iedere nacht komen wroeten en graven, zal het om larven, poppen, torren, kevers en aardwormen zijn te doen, met als extra verrassing een vroeg nest jonge muizen of wellicht een wentel lampreien, want de rabbies nemen in deze hoek weer hand over hand toe.

Bolderende korhoen (foto: Joh. Jansen)

HET TROMMELCONCOURS DER KORHANEN.

In de dikke bruine strooiinglaag onder de beuken komt

In het ultra-vroege ochtenduur van april/mei geven de korhanen — ons fraaiste vederwild — elkaar rendez-vous op de Veluwse heide. Het zijn echte cultuurvlieders en zij vinden nog slechts spaarzaam een geschikt milieu.

weinig vegetarisch voedsel voor; aleer het bladerendak der kronen in de laatste week van april geheel gesloten zal wezen, probeert de bosanemoon in oude opstanden haar heil en er bestaan nóg wel enkele van die schaduw- halfschaduwplanten, die het een poosje uithouden, doch een heester- en kruiden-etage van enige betekenis komt onder de beuken nooit voor, want het licht is er te pover en de massa's afgevallen blad verteren traag en onvolkomen, al gaat dat op kalkhoudende bodem beter. Daarom verwonderen we er ons over, wat de reeën er wel tussen de zilvergrijze pilasters mogen zoeken.

In weinig langer dan een week tijds hebben de bomen zich beloverd en dit vormt een der wonderlijkste openbaringen van het woud, zodat ik ieder jaar zorg erbij present te zijn. Opgemerkt mag worden, dat ze opvallend vroeg ontluiken, gelijk trouwens tal van andere bomen en struiken.

Het beukenbos zint in deze tijd vol aangename verrassingen, zodat ge wel begrijpt, dat ik er nogal eens te vinden ben, hoewel mij niettemin veel ontgaat, dat wil ik best erkennen. De telkens in de biotoop optredende reeën ontkwamen evenwel niet aan mijn attentie; herhaaldelijk kon ik hen geruime tijd gadeslaan en zag, dat ze echt aan 't laveien waren, zoals ze dat 's avonds ook op het malse korte gras van het vroegere paardeweitje zo vol overgave kunnen doen, doch dit is uiteraard veel weliger en aantrekkelijker dan de vegetatie-loze bodem onder de beuken. Reewild wisselt echter graag van menu; het pikt precieus van de jonge bosbessenspruitsels, die esmerald opglanzen in de zon, zoekt een dag of wat later vol ijver naar de laatste eikels op de lanen, zet nadien koers naar de verse malsigheid van uitstoelende klavers op de wildakker, knipt de zachte knoppen van de Amerikaanse eikenheesters en zoekt vervolgens zijn fortuin tussen het zurige strooisel der beuken.

Toen ik zo'n plek, staande achter een zware stam, precies gemarkeerd had en er op toeliep om mij te vergewissen naar de traktatie, bleek het raadsel spoedig opgelost. De dieren aasden er op de geplooide kiemblaadjes, welke uit de beukennootjes opdrongen en een smakelijke afwisseling van de spijskaart zijn geweest. Ik vond er vele aangesneden en afgeknabbeld. Overigens hindert dit niets, want het beukenbos verjongt zich zelf niet en al die veelbelovende babies gaan teloor; hoogstens komen ze op clairieres en langs de zomen, waar het licht rijkelijk kan toetreden enigszins tot ontwikkeling en heb ik meermalen na een gul zaadjaar lanen gezien waar in april/mei een zeegroen tapijt lag gespreid, zodat je er heel wat van zou verwachten. Alles verdwijnt nochtans weer; laat die reeën dus gerust hun gang maar gaan. De boswachter ziet hen daar liever dan tussen de jonge douglassparren, want daar worden ze hinderlijk door hun vegen en schuren van het gewei, het overmoedig neerrijden van de prille stammetjes en meer van zulke baldadigheid, waar een rechtgeaard boomkweker kriebelig van wordt, al zou hij - hand op 't hart! - toch deze fijne ornamenten van 't Gelderse bos niet willen missen. Wanneer de berken met het nieuwe lover getooid zijn, heeft de reebok zijn barstgewei reeds ettelijke weken geleden voleindigd; het is geheel verbeend en bij de terugkeer van de tjiftjaf van de fluwelen laag ontdaan, want deze is dan voor de opbouw en de bescherming van het groeiende gewei overbodig geworden. Door eiwitten, kalk en

fosforzuur, met steun van Vitamine D werd het in verloop van ongeveer drie maanden gevormd; bij een kapitale bok is gedurende die periode van genoemde stoffen plm. 600 gram nodig.

Gaarne richt ik in de nu weer aangebroken tijd de kijker op deze prinsen van het bos om mij ervan te vergewissen hoe zij hebben opgezet, alsmede om te zien, hoe hun peper- en zoutkleurige winterdos zich geleidelijk wijzigt in het prachtige kastanjebruin, dat de soepele dunne zomerhuid doet glanzen in de zon, gelijk ook de herten op de hei in vosrood gekleed gaan, zodat de naam „roodwild" ten volle toepasselijk wordt. Zij zijn nog lang niet zover als de reeën en lopen nog enige maanden lang met dikke, stompe kolfgeweien. Rijping en evolutie daarvan na te gaan, is al even aardig; jachtheer en wildschut proberen hen telkens in het kijkglas te vangen, indien zich de gelegenheid in het revier voordoet, want de rechtschapen weidman leeft steeds in de hoop, dat de kapitale stukken van het vorig jaar alweer aan endental zullen hebben gewonnen als vergelding voor de zorgen en kosten, welke hij zich getroostte. Intussen valt er méér in het veld voor, dat zijn belangstelling trekt, zijn oog boeit, zijn oor verkwikt en zijn hart vertroost, want de ware weidelijkheid heeft met ordinaire schietlust of moordzucht niets te maken en niet zelden vormt de jagerij slechts een welkome aanleiding, om de kantoorstoel te verlaten; van de omgang met mede-directeuren, aandeel- en boekhouders gedurende een weekend verlost te wezen en met de eenvoudige groenjas om te dolen, het brood in de jachthut of de eendeboot over-de-duim te eten, met de vrees voor manager-ziekte op een verre achtergrond. Hij benut het uur vóór-dag-en-dauw om in de schuilhoek, die zijn helper bij de bolderplek der korhanen plaatste, naar het altoos opnieuw bekorende toernooi van deze minstrelen der heide te kijken, de roze dageraad te zien aanbreken en het ontwaken der natuur anders te beleven, dan met een zingende merel in het stadspark of een koerende doffer in de iepen langs de gracht. De kievit stijgt wiekelend op uit de bedauwde buntgraspollen van de wildwei, waar het wijfje zit te broeden, talingen reppen zich op ronde, suizende vleugels naar de Zandfles, die bloedrood door de opgaande zon wordt gekleurd en dan valt daar ineens het wonder-mysterieuze geluid uit de lucht te vernemen, door de minzieke watersnip met zijn staart-castagnetten voortgebracht tegen de achtergrond van nimmer eindigende leeuwerikenzang en zoete wulpentiraden. Voor zijn ogen speelt zich het draaien en wenden, het zwenken, springen en draven van de geëxalteerde hanen af, wier witte panaches, gekrulde staartveren en lakrode kammen telkens nieuwe contrasten geven met de als Damascener edelstaal flonkerende blauwzwarte glanzingen en de licht-afschampingen der opgezette kroezige boa's van de hals.

Het gerodel, gekoer, gesis en geblaas der vogels rolt als een klank uit vergleden tijden over het veld, de felle achtervolging van de rivalen en de extatische luchtsprongen blijven voortdurend de spanning van de aanschouwer in de cabine gaande houden, zodat de pijnlijke rug in het nauwe verblijf en de koude voeten op de venignatte bodem vergeten worden. En telkens, als weer een paar van die troubadours op gebogen wieken pijlsnel komen aanstrijken uit de jonge lilagroene rogge der grote ontginning, zet de voorstelling opnieuw in. Zij verveelt nooit, want dit is de ware ouverture van het Veluwejaar, in een groots natuurtafereel gespeeld door de nobelste vertegenwoordigers en opgevoerd tegen een decor, waarbij alle men-

selijke kunst weinig meer dan als slecht maatwerk moet worden beschouwd. Of ge het dwaas en achterlijk vindt of niet - ik voel mij er méér aan verwant, dan aan de moderne „ismen" en verheug me steeds in de première, al heb ik die eertijds vele malen gezien.

A. B. WIGMAN.

Herten in de bast
(foto: P. Didier)

DE VERENIGING TOT BEHOUD VAN DE VELUWE

Het is soms moeilijk om precies uit te leggen hoe een vereniging tot stand komt. Dit is ook het geval met de vereniging waar het hier om gaat.
Een van de oorzaken voor een misschien wat onvolkomen uiteenzetting ligt in het feit dat de schrijver niet alles van de beginne af heeft meegemaakt.
Ir E. Reinders opperhoutvester en jagermeester van het Kroondomein Het Loo werd een paar jaar geleden benaderd door Prinz Reuss, voorzitter van de Internationale Rastercommissie van de C.I.C. (Conseil International De La Chasse) om over de betekenis van de rasters in Nederland van gedachte te wisselen. In de loop van de bespreking bleek al spoedig dat de belangen van de wilde fauna in Nederland voor het ingerasterde wild en voor het wild in de vrije wildbaan vrijwel identiek zijn. Aangezien het hier hoofdzakelijk ging om het grofwild, dat met uitzondering van het ree vrijwel uitsluitend tot de Veluwe is beperkt resulteerde uit deze bespreking de grote vraag in hoeverre de toekomst van wild binnen en buiten de rasters in dit gebied zou zijn verzekerd. Derhalve zocht Ir Reinders contact met een aantal personen, waarvan hij mocht veronderstellen, dat zij voor dit probleem grote belang-

Jonge vos
(foto: Joh. Jansen)

stelling hadden en dat zij er vooral voor waren geporteerd om een beperkte stand van grofwild in Nederland te behouden. Als men in Nederland over grofwild spreekt denkt men uit de aard der zaak het eerst aan de Veluwe, waar dit wild (edelhert, wild zwijn en moefflon) nog een beperkte levensruimte heeft. Het reewild is wel op de Veluwe aanwezig, maar niet typisch aan dit gebied gebonden, wat bij de andere dieren op het ogenblik althans wel het geval is.
Hij nam dus voeling met Dr J. van de Wall van de Vereniging het Veluws Hert, met Dr J. L. van Haaften, wildbioloog verbonden aan het instituut dat toen nog het Itbon heette, H. Michaëlis directeur van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging en met ondergetekende.
Reeds tijdens de eerste bespreking kwam duidelijk naar voren, dat men een beperkte stand van grotere dieren op de Veluwe enkel kon verzekeren indien men het woongebied veilig stelt.
Ditzelfde probleem komt men overal in de wereld tegen waar men bereid is zich voor het behoud van de wilde fauna in te zetten en maatregelen daartoe wil nemen. Behoudens een enkele uitzondering staat overal op de wereld de wilde fauna onder bedreiging, omdat het habitaat voortdurend onder pressie staat van landbouwuitbreiding, van verantwoorde en onverantwoorde civiel- en cultuurtechnische projecten, van de recreatie en de eisen van woonruimte voor de mens.
Het is niet zo moeilijk om een bepaald bedreigd dier van de ondergang te redden.
Men kan dat op verschillende manieren trachten te bereiken. Het zeer bedreigde dier kan men opvangen, in besloten ruimte onderbrengen en het daar onder streng toezicht houden in de hoop dat het zich daar voortplant tot een aantal, waaruit men zou mogen concluderen dat het voorlopig in veiligheid is. Voor minder bedreigde dieren, maar die toch wel in gevaar verkeren kan men Nationale Parken, Wildreservaten en Natuurreservaten instellen, waar de jacht wordt verboden of aan strenge regels onderworpen, regels die vanzelfsprekend moeten worden nageleefd. Op die manier zijn tal van dieren gered, maar voor al die geredden ziet de toekomst er toch niet florissant uit. Om enige dieren voor het front te brengen die op het allerlaatste ogenblik van de rand van de afgrond zijn weggetrokken, noemen we de Amerikaanse bison, de Europese wisent, de Néné-gans van Hawai, de Arabische oryx-antilope, de alpensteenbok en hopelijk ook het Przewalskypaard uit de steppen van Midden-Azië. Voor enkele van deze dieren doemt de précaire vraag op: „Wat gaan we er mee doen?" Hebben ze nog ergens op de wereld de mogelijkheid een veilig en onbedreigd vrij natuurleven te leiden? Een antwoord op deze vraag is voor bepaalde diersoorten nog niet gegeven.
Hoe interessant het zou zijn hierover te gaan peinzen en dubben, plannen te ontwerpen, het bestek van deze uiteenzetting laat een dergelijk uitstapje niet toe, maar één ding kunnen we wel constateren en wel, dat het woongebiedsprobleem voor de grotere fauna in Nederland niet veel anders ligt dan van de wisenten, de wilde paarden, oryxantilopen en de olifanten van Zuid-Afrika.
We kunnen onze grote dieren afdoende beschermen als het er om gaat ze te vrijwaren voor excessieve jacht of voor stroperij, alhoewel het laatste euvel op het ogenblik vooral niet te licht moet worden opgevat.
Maar allerminst zeker zijn we van de mogelijkheid deze wilde dieren een levensruimte te kunnen verschaffen die aan bepaalde biologische en ecologische eisen heeft te voldoen. Dit nu is op het moment een van de meest précaire aangelegenheden op het gebied van faunabescherming, zowel hier te lande als elders. Nu moet uit het bovenstaande niet de conclusie worden getrokken, dat het hier uitsluitend gaat om het behoud van een refugium voor de in het wild levende grotere dieren. In de loop van de besprekingen die in de kleine staartgroep werden gevoerd kwamen tal van andere gezichtspunten naar voren.
De Veluwe is niet in de eerste plaats bekend om de aanwezigheid van herten en wilde zwijnen. Het is meer, het is namelijk met de Waddenzee het enige grote natuurgebied dat we nog hebben. Het beslaat nog heidevelden van grote uitgestrektheid, nog vele duizenden hektaren bos en nog ongerepte vlakten, waar alleen de zandheuvels, de vliegdennen, de smelen en de heidebonken het landschap bepalen. Het herbergt nog talrijke soorten vogels die overal in den lande schaarser en schaarser worden. Het is een van de weinige gebieden, waar de natuurrecreatie in zijn edele en verstilde vorm nog mogelijk is.

Indien het westen van Nederland zal zijn volgebouwd en overbevolkt en die volbouw het probleem van lucht-, bodem- en watervervuiling, geluidshinder en wat dies meer zij in zijn meest nijpende vorm aan ons zal opdringen, dan zou men in Nederland een onvergeeflijke misdaad hebben begaan, indien men de laatste gebieden zou hebben prijsgegeven, waar fysisch en psychisch verstoorde mensen soulaas kunnen vinden.
Men zal dan evenwel met overtuiging en kracht op moeten komen voor het bestaande bestemmingsplan voor de Veluwe, dat men ten voeten uit kan vinden in het door de Rijksplanologische Dienst ontworpen Facetstreekplan voor Natuurbescherming en Recreatie op de Veluwe, waarmee ieder weldenkend mens kan instemmen. Het is vastgelegd in een in 1963 uitgegeven publicatie: „Recreatieruimten in Nederland". Dan mag er geen mogelijkheid meer bestaan voor ongebreidelde ontsluiting van de Veluwe door aanleg van een wegennet dat kriskras door de Veluwe loopt en het landschap in stukken snijdt, geen mogelijkheid voor een waterbergingssysteem dat het voortbestaan van dit unieke land bedreigt en vernietigt, geen mogelijkheid voor een opvulling met bouwcomplexen en vooral geen mogelijkheid door het ontketenen van een massarecreatie, waarvan de aard en omvang het verblijf voor de ware genieters van natuur en natuurleven tot kwelling maakt.
Dit alles heeft de staartgroep voor ogen gestaan en in de loop van de besprekingen is dat alles veel duidelijker geworden. Het behoud van de Veluwe in zijn huidige landschapsvorm, woongebied voor de wilde fauna en recreatiecentrum voor de ware natuurliefhebber is het uitgangspunt geworden. Een lid van het voorlopig bestuur der vereniging vond voor deze gangmakers en pioniers de term „bewogenen" uit en het is inderdaad deze bewogenheid geweest die de werkgroep er toe heeft gebracht alle diensten, instellingen en personen te benaderen, waarvan hij mocht verwachten dat ook in die kringen die bewogenheid bestond. Velen zijn aangeschreven en reeds velen hebben zich gemeld.
De besprekingen die moesten leiden tot de oprichting van een vereniging of stichting - later is aan de verenigingsvorm de voorkeur gegeven - werden door een groot aantal personen bijgewoond. Deze vertegenwoordigen de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten, de Stichting de Hoge Veluwe, het Gelders Landschap, Het Staatsbosbeheer, de Vereniging van Boseigenaren, de A.N.W.B., de Planologische Dienst van de provincie, de Instituten op het gebied van Natuuronderzoek en vooral de grote gemeenten als daar zijn Apeldoorn, Ede e.a., de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, het Kroondomein, het Ministerie van Defensie - in verband met de schiet- en oefeningsterreinen -, het Ministerie van Landbouw en Visserij en het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, de provinciale en landelijke pers etc., etc. Nooit had de werkgroep gedacht dat de belangstelling voor het streven zo zou inslaan.
En wat is het gevolg? Dat allen, maar dan ook allen zich bij de groep van de initiatiefnemers hebben aangesloten en wel met overtuiging. Over de in de toekomst te volgen procedure bestond vanzelfsprekend niet altijd eenstemmigheid, maar dit is als geen bezwaar beschouwd en was ook te verwachten. Eerst moest men het eens worden of men een vereniging dan wel een stichting wenste, maar dit zeer principiële besluit is tenslotte tot ieders tevredenheid opgelost. Het zou ons veel te ver voeren om in dit beknopt relaas het voor en tegen van beide organisatievormen te gaan uiteen zetten, maar ten slotte had iedereen vrede met de beslissing dat de verenigingsvorm de meest gewenste was, te meer daar de grondeigenaren die het meest in de melk te brokken hadden de gemeenten waren, die uit de aard der zaak veel meer voelden voor de meer beweeglijke, democratische verenigingsvorm dan voor een stichting.
Een voorlopig bestuur is opgericht dat uit onafhankelijke personen bestaat, want de rol die velen in de vereniging zullen gaan vervullen zal toch een adviserende zijn en dit is begrijpelijk. Geen ambtenaar hetzij van gemeente, provincie of rijk kan tegen opvattingen van de dienst waarbij hij betrokken in het openbaar stelling nemen. Deze lieden zullen in de vereniging of in het bestuur daarvan een adviserende taak hebben, maar hoe belangrijk kan deze tenslotte niet zijn?
De Vereniging tot Behoud van de Veluwe is opgericht en behoeft nog slechts koninklijke goedkeuring.
En wat gaat deze vereniging doen?

Indien zij geschraagd wordt door een groot aantal leden en velen hebben zich reeds opgegeven, dan zal men als exponent van inspraak en raadgevend een invloed kunnen uitoefenen die niet te licht kan worden opgevat. Zonder meer kan men de vereniging vergelijken met de zeer diligente Vereniging tot Behoud van de Waddenzee. In ieder geval is daarmee de mogelijkheid geschapen dat een breed front van belanghebbenden en belangstellenden wensen kenbaar kunnen maken ten aanzien van bestemmingen, plannen en maatregelen, die de status van de Veluwe als landschap en natuurgebied bedreigen. En wanneer de Vereniging dan voor het forum zal komen met haar zienswijze, haar verlangens en haar oordeel dan zal zij niet met frasen of summiere beschouwingen kunnen komen, maar met gefundeerde motieven.

Het is daarom het voornemen van de vereniging dat zij in de eerste plaats met die instanties die hiervoor zijn aangewezen onderzoekingen zal entameren en materieel zal steunen. Zij hoopt dat te kunnen doen met steun uit eigen middelen, maar behoeft daartoe ook de steun van anderen hetzij uit bijdragen van de leden, hetzij uit middelen van overheidsorganen, hetzij uit bijdragen van lieden, die tot substantionele hulp in staat zijn. Wat het laatste betreft kan de vereniging zich gelukkig prijzen iemand te hebben gevonden die in dit opzicht de vereniging te paard wil hebben.

De vereniging wil geen neenzegger worden. Zij wil ten aanzien van alle problemen en bestemmingen die men met betrekking tot dit landschap heeft positief medewerken, maar ze gaat in de eerste plaats uit van het feit, dat dit kleinood, de Veluwe, dat zijns gelijke in Nederland niet heeft, een blijvend en een zo veel mogelijk ongeschonden bezit moet zijn voor het Nederlandse volk.

Ir. C. H. J. MALIEPAARD.

Zwarte reebok met bastgewei
(foto: Joh. Jansen)

JUGENDSTIL.....

Dertien miljoen milieuvervuilers. Dagelijks karakteriseren we elkaar en (soms) onszelf zonder ogenschijnlijk echt beledigd te zijn. Wanneer ik mijn koolmonoxyde producerend vehikel over de keien laveer, denk ik hooguit aan z'n fijne wegligging en z'n flitsende acceleratie, mij niet bekommerend om hoestende voetgangers in een onfris milieu.

Milieu en vervuiling, twee zelfstandige begrippen, maar welk een inhoud krijgen ze als we ze samenkoppelen, en wie doet dat niet in deze tijd. Het is een cliché verworden zwaar beladen begrip. De schoolse leesboekjes reppen er weliswaar nog niet over, maar binnen de vier wanden van het schoollokaal valt het niet zelden.
Toen twee van mijn basisscholieren eens een gloedvol betoog hielden over herten en reeën, ontbraken de woorden luchtvervuiling, watervervuiling en milieuverontreiniging niet. En alle 28 hoofdjes knikten begrijpend toen ik met de gebruikelijke onderwijs-wijsheid op de gewraakte woordenschat terugkwam. Die kinderen van tegenwoordig weten bliksems goed wat deze woorden betekenen, en weten ze het niet goed, ach dan weten ze de gevoelswaarde ervan wel te schatten.

De spruiten over wie ik het heb, zijn grotendeels ontsproten aan de agrarische loot. Ze helpen een waarlijk arcadisch plekje bevolken in een door toeristen nog niet ontdekt partje Veluwe.
Rond het domein van vroegere eekschillers en vlak bij met sappig onderhout tierende bossages groeien ze op, onkundig van de aanwezigheid van prachtige orchissoorten, zonnedauw en andere flora delicatessen. Dat ze de aanwezigheid van een rijke reeënstand bevroeden, is uit het regelmatig terugkerende klassegesprek meer dan eens gebleken. En wanneer ik van tijd tot tijd miniatuurexcursies organiseer naar vogelconcerten, zuurtjeszwijnvoederplaatsen en oorden waar het roodwild zich pleegt op te houden, dan is er altijd een enthousiaste schare deelnemers.
Dan vraag je je af hoeveel dichter deze kinderen bij de natuur staan dan welke volwassene. En op een goede dag wil je weten waarom ze er allemaal waren op zo'n excursie en waarop alles is gebaseerd: op redelijke kennis, op emoties of gewoon op de verplichte belangstelling voor schoolzaken.
Ik heb op de genoemde goede dag de leerlingen uit de midden klassen een vragenlijst onder de neus geduwd, waaruit na beantwoording kennis en gevoelens moesten blijken. Vragen over milieu -ja ja-, over herten, reeën, afschot, geweivorming en ouderdom, de geboorte van een kalf en het werk van een jachtopzichter werden uitvoerig beantwoord. Ik wil U enkele resultaten van het onderzoekje niet onthouden.

Wanneer we ervan uitgaan dat de kinderen het hert een stuk roodwild, geweidrager en 4-voeter noemen, kunnen we ook het minderheidscontrast bekijken: Een hert is een soort rendier met een stenen gewei, dat wel 300 jaar oud kan worden.

Dat gewei is overigens toch al zo'n fantasie-prikkelend object gebleken:
- het groeit op vaders hoofd
- het is van been gemaakt
- het is van hout, of eigenlijk geen . . . .
- het is een soort boomschors
- het is een soort kalk
- een bot met een velletje erom

Een paar Planta's-in-de-dop hebben met enig schetswerk duidelijk willen maken waarom experts altijd van „takken" spreken.

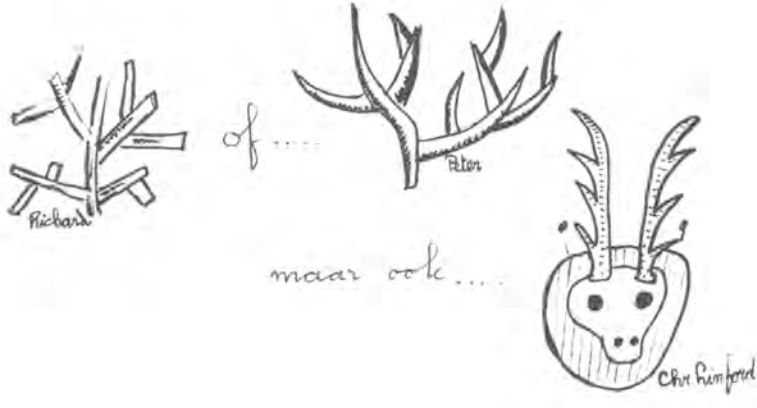

Wat doe je met een kalfje als je dat ergens helemaal alleen zou vinden, zo luidde ook een -bekende- enigszins infantiel gestelde vraag. Nou, veel kinderen laten 't liggen. Anderen aaien het even, maar lopen dan vlug weg, want moeder hert mag het eigenlijk niet weten.

Hier volgt weer een antwoordenoverzichtje:
- laten liggen, want anders raakt de moeder het niet meer aan
- naar de dierenbescherming brengen natuurlijk
- ik zou het aan de boswachter vertellen
- ik bracht het naar de politie
- hem mee naar huis nemen, want de moeder neemt het toch niet meer aan.
- ik zou het fijn meenemen en met de fles melk geven

De jacht op het wild wordt unaniem veroordeeld, al hebben enkele kinderen wel eens van afschot gehoord, hetgeen ze met verve verdedigen. Veel mooier vinden ze het kalf, de geboorte en het opgroeien. In deze verlichte NVSH-tijd wordt de geboorte niet verzwegen, doch als een vanzelfsprekend integraal levensdeel beschouwd. De exacte vraag luidde: Probeer iets te vertellen over de geboorte van een hertje.

- het hertje is geboren, het is 'n schatje om te zien
- als het wordt geboren, is het klein en nat
- het zal wel mooi zijn, maar je ziet het nooit, denk ik
- na de geboorte volgt het hertje de witte pluim van de moeder overal
- hij heeft witte stippen op de rug en krijgt voer van de moeder en moet proberen te lopen
- bij de geboorte kan het kalf meteen lopen en likt de hinde het af
- de geboorte gebeurt precies als bij ieder ander zoogdier
- ik heb gisteren zelf nog een broertje gekregen, het gaat net zo

Het is op een milde avond, zo half maart, als ik na een reeks schoolse beslommeringen m'n verrekijker pak. Rond etenstijd

Edelherten met bastgewei
(foto: Joh. Jansen)

ademt het natuurgebied achter het dorp rust, een ideale omstandigheid, ook voor de „leken-bers". Ik realiseer me dat het de eerste keer is na de lange saaie winter, dat ik de „Kievit" zal doorkruisen. Van een boer heb ik gehoord dat er een paar dammen moeten lopen. Een hert in dit gebied, al is het „maar" een damhert, is toch echt iets bijzonders. Waarschijnlijk komen deze herten uit een naburig hertenkamp, maar dat maakt een eventuele ontmoeting niet minder interessant.

Aan de bosrand vliegt traditiegetrouw een buizerd op. Gelukkig, hij is er nog altijd. Ik passeer een gekanaliseerde beek en sla links af in de richting van een stuk eikenhakhout, waarachter een rustiek weitje is gelegen. Vogels vliegen luid protesterend weg, de voorboden van de lente zijn onmiskenbaar.
Voor het weiland staan een paar volwassen eiken. Ik heb er menig uurtje in de schaduw doorgebracht, zonder zorg en beklemmende gedachten, maar met vóór me, in bijna tastbare nabijheid, de schepping: onbekommerd laveiend reewild, een koppel patrijzen, de immer kleurrijke fazanten of een eenzaam haas.
Vanavond heb ik het gevoel dat alles anders zal zijn, het gevoel dat je krijgt, juist voor de ontmoeting met de schepping . . . .

Ik nader de eiken en schrik vrijwel onmiddellijk. Twee grijnzende koppetjes gluren langs de ruwe stam. „Hoi meester, mo'j eens kieken". Op hetzelfde ogenblik zie ik het flitsende wegschieten van een drachtige reegeit. „Oh, jammer, hè meester, hij stond er al een hele tijd. Een machtig mooi hert!"
Ik tel tot drie en glimlach vriendelijk. Morgen zullen we in de klas een kringgesprek voeren over herten en reeën . . . . .

P. TEUNISSEN.

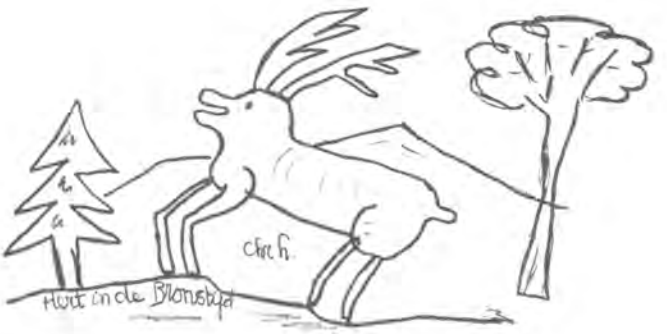

Zonsopgang

(foto: Joh. Jansen)

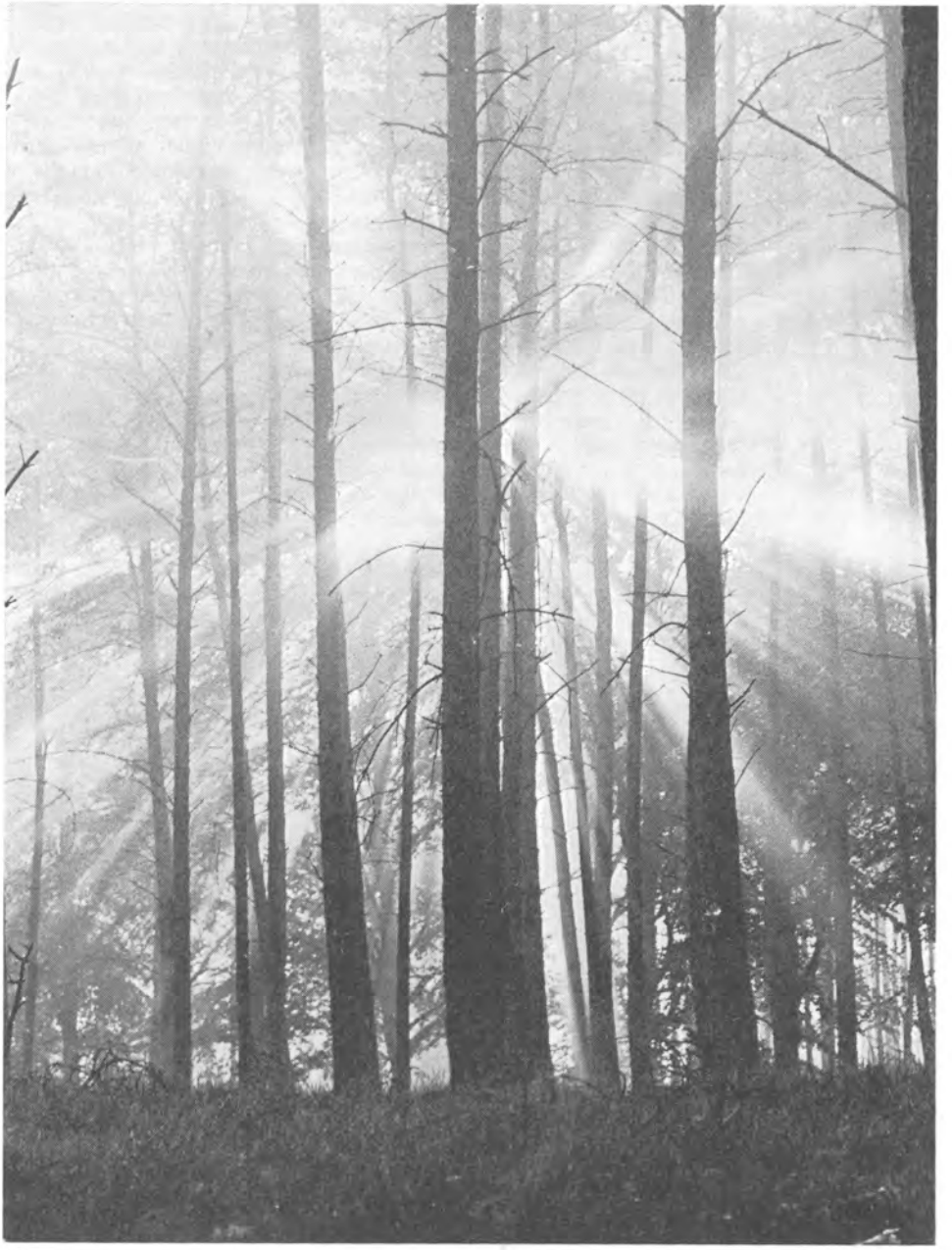

DE **EERSTE** ZOMERSE DAG
IN NAWINTERTIJD

Na de langdurige intimiteit van een berijpte wereld, waar de grenzen van het uitzicht een tiental meters in het melkwit der nevels vervaagden, ligt nu het veld weer open en schijnt de zon uit wolkeloze hemel. Het zwijgen, dat de geheimzinnige sfeer om ieder ijspaleis slechts kon verhogen, is al bij toverslag overgegaan in 'n geroezemoes van stemmen uit de weer normaal geworden omtrekken van bomen en struiken. Want mét de kille nevels verdween ook de koude onverschilligheid van de vogels.

Aan de heiderand vechten twee merels om het bezit van een wijfje dat een paar passen verder rustig toekijkt hoe beide mannetjes elkaar hoog opspringend toetakelen. Zwarte veren stuiven van de kluwen als ze met de pootjes aan elkaar geklemd pikkende over de grond rollen. Plotseling scheert het wijfje met een snerpende kreet over de vechtende heen, de mannetjes vergeten hun krakeel voor het moment en beantwoorden de uitdaging met een dolle vlucht rakelings langs berkestam en heuveltop, om even later hun veren weer te ordenen op de laagste takken van een beuk. En als dan een groene specht met zwiepende vleugelslag laag over de heide zigzagt in een razende poging om de voorsprong van zijn kameraadje in te halen, weten we dat het voorjaar is begonnen.

Op deze uitzonderlijke warme voorjaarsdag, die op de kalender nog tot de winter behoort, blijft het niet alleen bij deze twee soorten vogels. Want hoog in de lucht, boven de koperen gewelven van de grove den, kringt de buizerd.
Zijn liefdesroep dringt met tussenpozen klagend tot ons door; maar geen tweede beeld met nauwelijks merkbare wiekslag komt op de lokstem naderbij. Dan duikt de vogel plotseling met grote snelheid in de schaduw van het bos en het duurt lang voor hij met volle krop weer in het zonlicht zeilt, veel langzamer nu, om zich ten slotte te laten wiegen in de kruin van een grove den

Diep verborgen in de ruigte van buntgras en heide, aan de voet van een heuvelrij waar het water van de vennetjes zelfs op de warmste zomerdagen niet verdampt, koesteren de korhoenders zich in de zon. Deze vennetjes zijn ontstaan op zg. koffiebanken, harde en bruine humuslagen, waardoor het water dat van de heuvels stroomt niet kan doordringen. Hier vormt zich vaak een rijke plantengroei, waaraan een stijf en hoogopgaand soort gras op pollen meestal de hoofdschotel vormt. Een prachtige verblijfplaats voor patrijzen en korhoenders. Daar bij deze vogels op iedere veer een oog zit, zoals de jager het uitdrukt, is een benadering van dit wild erg moeilijk en spoedig gaan de korren dan ook met luidruchtig geklap op de wieken. Van de baltstijd is op dit late morgenuur niets meer te merken, hoewel deze zeer merkwaardige periode wel niet lang op zich zal laten wachten.

Op de voerwei
hert met twee varkens

(foto: Joh. Jansen)

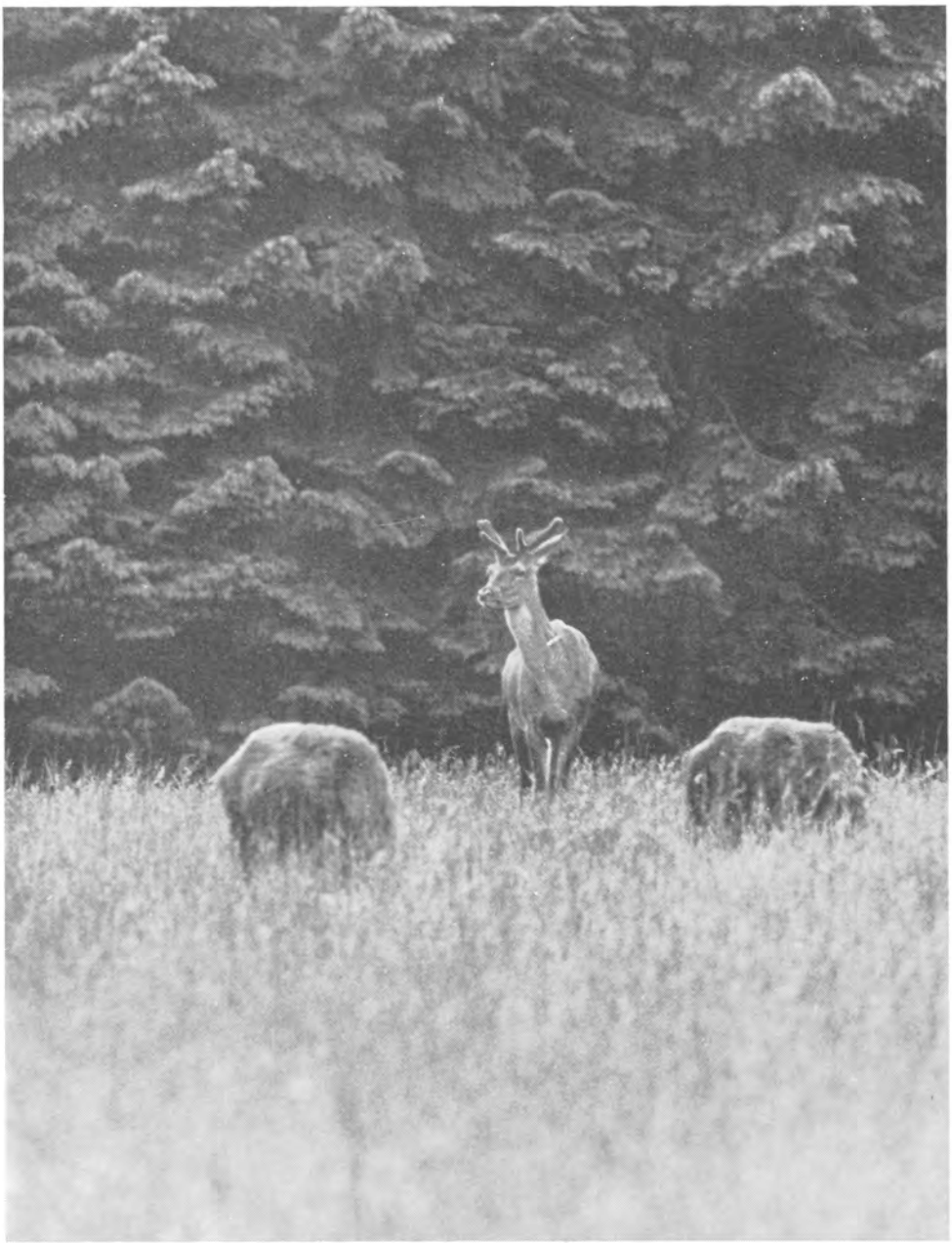

Vandaag is het de dag der vogels, want nadat de korhoenders in de verte zijn neergestreken, komt van dichtbij de roep van een wulp en glijdt deze lenige vogel langs ons heen; hij is duidelijk kenbaar aan zijn lange kromme snavel. Hoog staan de leeuweriken in de lucht en jubelen hun eerste lied; tussen de jeneverbesstruiken komen opeens drie reeën in de kijker; grote plukken uitgevallen winterhaar hangen aan de flanken. Onopvallend verdwijnen de dieren weer tussen de grillige en donkere figuren van heide en stuifzand. Het is jammer dat deze stoere jeneverbesbosschages in zo geringe mate in ons heidelandschap voorkomen. Eigenlijk onbegrijpelijk, daar passende voorwaarden voor deze vegetatie toch in voldoende mate aanwezig zijn.

Voor de zon trekt een waas, dichter en dichter. Het wordt fris tussen de smelen en uit de bui, die snel nader komt, vallen de eerste druppels. Het regent een half uur en dan schijnt weer de zon over het veld. Gouden ballen hangen aan de smelen, rood en lila glinstert het in de dorre heide, in de berken dansen zilveren bellen, van Terlet tot over de Onzalige bossen koepelt een regenboog. Leeuweriken stijgen juichend op, heel in de verte roepen de wulpen. De lente is werkelijk gekomen.

M. R. van den Brink

WERELDRECORD

Wereldrecord in Kronberg (Taunus) 1971. Kapitale afworpstangen met een gewicht van 16.6 kg. Puntentelling 261.64.
(„Uit Dagblad van Remscheid")

ALGEMENE LEDENVERGADERING

De algemene ledenvergadering is vastgesteld op zaterdag 1 mei a.s. 14 uur in de Echoput bij Apeldoorn. De convocatie met de agendapunten wordt tijdig aan u verzonden.

TIJDENS DE VERGADERING ZIJN GEEN INTRODUCEES TOEGESTAAN.

Na afloop van de vergadering staan circa 16 uur autobussen gereed voor een rondrit van 1½ uur door de wildrijke houtvesterijen.
Voor deze rondrit zijn leden en donateurs met hun introducees van harte welkom. De kosten bedragen *f* 5,— per persoon.

Belangstellenden worden verzocht vóór 24 april bericht te zenden aan onze secretaresse Mevrouw C. M. M. Nefkens-Hoogenboom, Molenweg 6, Hoogland (Utrecht), tel.: 03493-1500.

Aan introducees wordt in de bus gaarne de gelegenheid gegeven zich aan te melden als lid of donateur.

Boekjes over het Edelhert worden in dit geval gratis aangeboden.

Vergeet niet uw kijker mee te nemen!

Het Bestuur

Vereniging tot behoud van het Veluws Hert

Uit de Statuten :

Doel

Artikel 2. De vereniging heeft tot doel mede te werken aan de bevordering van kwalitatieve verbetering en kwantitatieve regeling van de edelhertenstand in Nederland — in het bijzonder op de Veluwe — zowel in de vrije als in de gesloten wildbaan, zulks met inachtneming van alle wettige voorschriften.

Zij tracht dit doel, als een der facetten van het natuurbehoud, te bereiken door :

a. het treffen van maatregelen tot het behoud van edelhertenstand en het wekken van belangstelling daarvoor ;

b. het verrichten van alle handelingen welke rechtstreeks of zijdelings verband houden met het doel der vereniging of aan dit doel bevorderlijk kunnen zijn.

Bestuur :

Dr. J. W. M. v. d. Wall	- Leusden	- voorzitter
Mevr. C. M. M. Nefkens-Hogenboom	- Molenweg 6 Hoogland (U)	- secretaresse
Mr. J. R. A. Tange	- Bilthoven	- plv. secretaris
D. A. Kramer Sr.	- Hoenderloo	- penningmeester
Ir. C. H. J. Maliepaard	- Den Haag	- leden
J. B. Nijenhuis	- Winterswijk	
C. J. Tieleman	- Schaarsbergen	

5e jaargang no. 3
Lente 1971